

Даринка ПАЧЕМСКА

АТАНАС РАЗДОЛОВ И ИДЕЈАТА ЗА ЗАЕДНИШТВОТО НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ

Идејата за соработка и заедништво на балканските народи многу рано била прифатена и популаризирана од страна на македонските национал-револуционери, социјалисти, публицисти и други демократски и напредни сили. Во втората половина на XIX век и почетокот на XX век, во времето на македонските национално-ослободителни востанија и основањето и делувањето на македонската револуционерна организација оваа идеја нашла место и во ставовите и концепциите на одделни револуционери и социјалисти за карактерот на борбите во Македонија и за перспективите на македонскиот народ по неговото ослободување.

Повеќето од соседните народи биле ослободени и живееле во границите на своите национални држави, но бидејќи во нив не одлучувале тие, туку буржоазиите и монарсите, тие балкански држави се претворувале во нови кандидати — ривали за воспоставување на хегемонија на Балканот, наместо Турската империја. Македонија станувала мошне привлечна цел на завојувачките аспирации на соседните млади капиталистички држави: Србија, Бугарија и Грција. Тие настојувале со секакви мерки ослободувањето на Македонија да им донесе голема корист. Токму поради ова на удар се најде и македонското ослободително движење, бидејќи неговата самостојност и задачите и целите што ги поставуваше пред себе ги загрозувала нивните интереси кон Македонија.

Македонските револуционери биле свесни дека остварувањето на стремежите и интересите на соседните балкански држави логично би довело до приклучување на Македонија кон некоја балканска држава, или до нејзино распарчување и во ова гледале многу тешка и неизвесна перспектива не само за македонскиот, туку и за останатите народи на Балканот, за нивниот опстанок на овој балкански простор, за кој не помалку биле заинтересирани и големите сили,

И токму поради сите овие околности демократските и прогресивни сили од македонскиот народ многу рано ја почувствувале потребата да се отфрли сè она што ги разделува народите, што ги прави непријатели, она што носи штета на целокупниот развоток на народите на ова подрачје, а да се прифати сè она што води кон прогрес во меѓусебните односи на балканските народи, да се истакнува и да се негува и развива сè она што е заедничко, што може да ги зближи народите да им обезбеди мирен слободен и перспективен живот и развоток во своите држави, а и во една поширока заедница на Балканот, поставена на принципите на демократијата, рамноправноста, меѓусебното почитување, братството и сл. Во борбата за остварувањето на оваа идеја тие не биле осамени, зашто и демократските и прогресивните сили на соседните народи биле приврзани кон идејата за воспоставување на една заедничка демократска федеративна република на Балканот.

Атанас Раздолов бил еден од оние македонски револуционери, социјалисти, публицисти и поети, кои го прифатиле тоа заедништво како единствена перспектива за непречен и слободен економски, политички, национален и културен развоток на балканските народи. Со својот устен и пишан збор и со своето револуционерно дејствување тој ја популаризирал оваа идеја и настојувал да продре во свеста на широките народни маси во Македонија и во јавноста во Бугарија, каде што го поминал поголемиот дел од својот живот како емигрант. Тој ѝ останал доследен на оваа идеја скоро низ целиот свој живот и творечки опус, иако во последните години бил длабоко разочаран од судбината на Македонија по Балканските и Првата светска војна.

Свесен дека оваа благородна идеја е тешко остварлива поради многубројните непријатели и пречки од објективен и субјективен карактер, Раздолов настојувал да ги открие овие прашања, да им даде одговор, да ги разобличи непријателите и да ја запознае со тоа јавноста.

Тој смета дека една од првите и најважни претпоставки за остварување на идејата за соработка и заедништво на македонскиот со другите балкански народи, е отфрлањето на било какво мешање на соседните балкански држави и големите сили во внатрешните работи на македонското ослободително дело. Уште во својата младост, во 1895 година, кога тој како и другите македонски социјалисти е опфатен од ентузијазмот дека Револуцијата во Македонија почнува и дека часот за ослободувањето наближува, не го сфатил во почетокот вистинскиот карактер на Мелничкото востание, но независно од тоа Раздолов во овој момент не ја поврзал борбата и иднината на македонскиот народ со државата во која се наоѓал како емигрант, т.е. Бугарија. Напротив тој ги повикува во борбата за ослободување само Македонците во Бу-

гарија, кои треба да ѝ речат збогум на оваа земја и да се вратат во својата татковина во Македонија, таму да ја извојуваат нејзината слобода.¹⁾

Атанас Раздоллов не верува во најискрена помош на борбата на македонскиот народ од страна, а особено не од соседните држави и Европа. Посебно критички е настроен кон Европските држави, кои ја штитат Турција и им одмогнуваат на народите да се ослободат од неа. Тој ја одрекнува помошта од официјалните државни фактори во соседните земји бидејќи е длабоко свесен дека тие поаѓаат од своите егоистички цели кон Македонија. Во своето писмо одговор, печатено како брошура во 1901 година под наслов „Цончев или Сарафов“, Раздоллов се изјаснува против било каква комбинација за влегување на Македонија во состав на било која балканска држава. Ги осудува повампирените идеи за големи царства на Балканот во границите на средновековните големи држави, со зборовите! „Ако дојде прашање за големо царство, тоа бугарските патриоти да сакаат „Симеонов златен век“, грчките — велика „Елинска држава“, Србите „Душаново величие“, тогаш македono-одринските борци мечтаат за уште поголемо царство и тоа не на Александар Велики за кое впрочем имаат право, ако се во право горните, но за една Балканска федерација, за едно балканско народољубие, кое го составувало и составува високиот идеал на сите просветни умови од разните балкански држави“.²⁾

Анализирајќи ја оваа негова мисла може да се констатира дека соработката и заедништвото на балканските народи не може да се постигне преку груба сила т.е. од државите со реакционерни режими преку хегемонија на нивните буржоазии и монархии. Токму затоа македонскиот народ ја отфрла оваа можност и не мечтае за она што е одминато и преживеано, а се стреми кон нови идеи и принципи, кои ќе донесат слобода на сите балкански народи и нови односи меѓу луѓето, меѓу народите, меѓу државите на Балканот.

Раздоллов бил против партизанството во Бугарија, односно против вовлекувањето на Македонците во разни партии и партиски борби. Иако некои од споменатите партии нудат само на зборови некаква помош на Македонија, во суштина тие ги искористуваат Македонците во Бугарија само за своите цели, од тоа имаат корист само бугарските партии.³⁾ Тоа не е искрена взаемна соработка, бидејќи оди во интерес само на едната страна. Не може врз такви односи да има соработка посебно ако едната страна има задни намери и оди кон тоа да ја повреди другата, да ја искористи за свои цели. Тогаш не може да има никакви за-

1) А. Раздоллов, Песните на встаника, Ссфия 1895, 14—15. (Песните: „Слово“ с. 6—8 и „Въ затвора“ с. 8—11).

2) Раздоллов, Цончев или Сарафов? Кюстендил, 1901, 13, 14.

3) А. Раздоллов, Баба Гюргя и Проза въ стихове, Кюстендил 1895, 41

еднички интереси, нема соработка на рамноправна основа и не може да станува збор за заедништво.

Друго зло кое е присутно во Македонија и ги разделува македонскиот од другите балкански народи се пропагандите, спроведувани преку разни форми и со разни средства. Раздолов поради своите социјалистички, дури и атеистички убедувања особено е против црковните пропаганди на соседните држави во Македонија. Но тоа негово расположение и став против црковните пропаганди доаѓа и од неговото убедување дека само оружјето може да ја ослободи Македонија, а никакви други средства кои го заблудуваат народот нема да му помогнат во неговата ослободителна борба. Тој смета дека сите тие владици дојдени во Македонија со определена мисија, се агенти на владеачките кругови во балканските држави и го заблудуваат и експлоатираат македонскиот народ. Таа нивна улога се прикрива и неа јасно не можат да ја согледаат и разберат и народните маси од соседните земји, од каде што се испратени истите владици.⁴⁾

Раздолов не остава место за дилема во прашањето за сојузниците на македонскиот народ во борбата и по воспоставувањето на мирот, по извојувањето на слободата. Кај него постои јасна граница меѓу државата, крунисаните глави, црквените главатари и разни патриоти од една страна и народот од друга страна. Останувајќи доследен на последниот, на народот, тој се обраќа до бугарскиот народ т.е. до жителите на гр. Сливен во 1902 година, собрани да протестираат против назначувањето на српски владика во Скопје. Желбата на Раздолов да ја открие вистината за овој случај пред граѓаните е голема. Во својот краток говор пред нив тој не ја одрекува помошта на бугарскиот народ, за што поскорешното ослободување на Македонија, но тоа да не биде наметната и во ваква форма каква што ја сакаат бугарските крунисани глави и црковните главатари, туку искрена помош на еден ослободен народ на Балканот на друг поробен народ, а таа помош најдобро ќе се изрази преку помошта што ќе ја дадат на македонскиот народ, т.е. на македонското ослободително движење внатре во Македонија.⁵⁾

Во бурната и револуционерна 1903 година, излегла од печат неговата збирка песни „Бунтовни песни на револуционерот емигрант“ во која е објавена и песната „Апел и Декларација“. Поетот ги открива стремежите и желбите на својот народ во моментот кога започнува неговата решителна борба, големото Илинденско востание. Оваа негова песна претставува јасно, длабоко хумано и благородно толкување на народните желби и стремежи. Македонскиот народ во овој судбоносен час има потреба од

⁴⁾ А. Р. (Атанас Раздолов), Фирмилијановата калимјавка прѣд съда на общественото мнение, Сливенъ 1902, 3—6.

⁵⁾ Истото, 7, 8.

искрени пријатели и поддршка, и неа ја бара кај соседите и подалеку во Европа. Во развивањето на идејата за помош и братска соработка, Раздолов доаѓа до заклучок дека помошта од соседните народи би била најлогична и најискрена, бидејќи по судбина до неодамна биле поробени браќа. Народите што ја почувствувале тиранија и насилствата на турската власт, знаат колку е тешка борбата и колку е скапа слободата, затоа треба да му подадат братска рака во борбата. Никако не би требало ослободените балкански народи да се стават на страната на непријателите, т.е. на страната на Турската империја, што до неодамна и нив ги угнетуваше, а и сега сè уште го загрозува нивниот слободен развој на Балканот. Затоа и се обраќа Раздолов од името на македонскиот народ до „Бугари, и Грци, Романци и Срби, немојте да станувате браќа на сверови Турци, неодамна и вас истите ве газеа...“⁶⁾

По апелот Раздолов ја пренесува декларацијата на македонскиот народ за она што ќе стори откако ќе ја извојува слободата. По ослободувањето македонскиот народ нема да му остане неблагодарен на секој оној што ќе го помогне во борбата, бидејќи тој ја почувствувал грубата сила и тиранијата и нема да ја применува во својата држава и спрема соседните народи. Од народот излегува ова хумано ветување искажано преку стиховите на Раздолов:

„Македонецот нема
доброто да го заборави
само да може
оковите да ги раскине,
само да успее
да го премавне јаремот.
Тогаш ќе се здружиме
и братски ќе се прегрнеме,
на Балканот царство
општо ќе создадеме,
царство на слободата,
а не на тирани,
царство на народот,
а не на круни“⁷⁾

Тоа е всушност неговата визија за иднината на македонскиот народ, на сите народи на Балканот, ослободени од цареви, од султани, од крунисани глави, од тиранија, обединети во една демократска заедница во која ќе царува слобода, братство, слога, рамноправност. Помошта и меѓусебната поддршка во борбата за ослободувањето на неослободените народи, во конкретниот

⁶⁾ А. Раздолов, Бунтовни пјесни на револуционерот — емигрант, Јамбол 1903. (Песната „Апелџи Декларација“, с. 20, 21).

⁷⁾ Истото, 21.

случај на македонскиот, ќе биде база и гаранција за негување на заедништвото и добрите меѓусебни односи и по ослободувањето.

Тој е многу претпазлив и чувствителен и спрема судбината на веќе национално ослободените соседни народи, кои не треба да даваат таква помош на ослободителното дело на Македонците, која би им нанела штета на самите нив, односно на соседните народи. Тие пријателски чувства кон ослободените народи на кои не треба да им се нанесе штета при ослободувањето на останатите поробени народи на Балканот, се резултат на неговата хуманост и интернационализам и на желбата да му се помогне на секој оној што се бори да се ослободи или да ја зачува веќе извојуваната слобода, да му се помогне на секој да ги оствари своите слободоумни идеали и стремежи. Токму затоа Раздолов е приврзаник на идејата за отворање на македонското ослободително движење кон секој искрен борец за слободата, правата и социјалната еднаквост. Смета дека во македонското ослободително движење може искрено да работи и да се бори и оној што не е Македонец.⁸⁾

Раздолов се искажал и за државно-правниот статус на Македонија. За него монархијата е неприфатлива и категорички ја отфрла. Тој е голем противник на крунисаните глави и ги смета за носители на реакцијата и насилствата. Единствено прифатлива алтернатива за него е републиката и тоа уредена врз демократски принципи и вклучена во Балканската федеративна република, како посебна македонска држава. Само во една ваква демократска, а во краен и оптимален случај социјалистичка република поставена на федеративни принципи, ќе се остварат стремежите на најдемократските и прогресивни сили во Македонија и на целиот Балкан.⁹⁾

Во спротивно ако останат да царуваат монархиите и реакционерните режими ќе се остварат најцрните претскажувања. Балканските народи ќе останат поделени, омразени, ќе бидат орудија во рацете на владеечките кругови и монарсите, ќе трпат катастрофи и вечно ќе бидат во борба и пресметување и ќе служат како орудија за спроведување на завојувачките политички на сопствените реакционерни буржоаски и ненародни режими.

И тие предвидувања се остварија во текот на Балканските војни. На сите македонски револуционери и социјалисти најтешко им паѓаше распарчувањето на Македонија. Таа немила и страшна вистина за поделбата на неговата татковина и за улогата на балканските држави во сето тоа, го поттикнува Раздолов уште еднаш длабоко разочаран да констатира дека иднината на Бал-

⁸⁾ А. Раздолов, Баба Гюргя и Проза во стихове, Кюстендил, 1895, 8.
⁹⁾ А. Раздолов, Цончев или Сарафов, Кюстендил, 1901, 12, 13.

⁹⁾ А. Раздолов, Баба Гюргя и Проза во стихове, Кюстендил 1895, 9—10.

канот и понатаму може да оди по два пата, во два правци: или „Федеративна балканска република, или пак судбината на Полска“.¹⁰⁾

Иако огорчен и разочаран од она што се случи со Македонија, тој и во 1914 година не ја губи надежта во посветлата иднина, ја отфрла можноста Македонија да остане и да ја има судбината на Полска и останува доследен на идејата за взаемна соработка и разбирање на балканските народи, за продолжување на борбата до најсреќното решение на сите национални и социјални прашања на Балканот. Тој има голема доверба во народите, пред чија сила еден ден ќе се срушат сите непријатели на слободата, братството и заедништвото на балканските народи.

Новите поколенија ќе го прифатат она што било позитивно кај сите народи на Балканот, ќе издигнат нови идеи, особено онаа „Балканот на балканските народи“ и под тоа знаме ќе ја водат заедничката борба во победата.¹¹⁾

Првата светска војна им нанесе нов удар на овие надежи на Раздолов, предизвика уште поголемо разочарување кое се одрази и на неговиот личен живот, на неговата револуционерна, општествена и политичка активност и на неговото поетско и публицистичко пројавување.

Darinka PAČEMSKA

ATANAS RAZDOLOV ABOUT THE UNION OF BALKAN PEOPLES

S u m m a r y

Atanas Razdorov belongs to those Macedonian revolutionaries, socialists, publicists and poets who towards the end of the XIX and the beginning of the XX century have accepted, made popular and fought about realisation of the idea about a mutual democratic federative republic in the Balkans. In realisation of this idea he saw a perspective for a free economic, political, national, and cultural development of the Macedonian people with the other Balkan peoples. In his creative and poetic opus and in his revolutionary acting he made this idea popular for collaboration and a union of the Macedonian with the other Balkan peoples, knowing that this hardly could be realised — Razdolov considered that only liberated peoples might unite and build a democratic federative union on this space.

¹⁰⁾ А. Раздоловъ, Бъдъщето на Балканския полуостровъ, Варна 1914, 4, 11, 12.

¹¹⁾ Истото, 10, 11, 12.